

ний університет «Одеська юридична академія», Міжнародний гуманітарний університет, Одеський національний університет ім. І. Мечнікова, Львівський національний університет ім. І. Франка, Прикарпатський юридичний інститут Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – Одеса, 2010. – Т. 2 : Кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність та судова експертиза. – 2010. – С. 252–253.

15. Полях А.М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : дис. ... канд. юрид. наук / А.М. Полях. – Х. : Б. в., 2009. – 196 с.

16. Шепітько В.Ю. Проблемные лекции по криминалистике : [учебное пособие] / В.Ю. Шепітько. – Х. : Видавничая агенція «Апостиль», 2012. – 152 с.

17. Шепітько В.Ю. Роль сучасних інформаційних технологій у встановленні особи злочинця / В.Ю. Шепітько В. Ю. Білоус // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць / ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2014. – Вип. 14. – 488 с.

18. Харьковская милиция разыскивает свидетелей, которые видели, кто повредил монумент с Вечным огнем [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.057.ua/news/815192>.

19. Юшкявичюте Я.Ч. Применение метода составления профиля преступника в Литве / Я.Ч. Юшкявичюте // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : збірник науково-практичних матеріалів / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого ; ред. кол.: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Х. : Право, 2004. – Вип. 4. – 656 с.

ЛУЧКО О. А.,
старший викладач
кафедри правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343. 13

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІМУНІТЕТУ

Досліджено кримінальний процесуальний імунітет, проаналізовано існуючі підходи до його визначення та правової природи, визначено поняття цього інституту та його складові частини, а також його відображення в чинному КПК України.

Ключові слова: кримінальний процесуальний імунітет, кримінальна відповідальність, особливий порядок кримінального провадження, процесуальні обов'язки.

Исследован уголовный процессуальный иммунитет, проанализированы существующие подходы к определению его правовой природы, определено понятие этого института и его составляющие, а также его отображение в действующем УПК Украины.

Ключевые слова: уголовный процессуальный иммунитет, уголовная ответственность, особый порядок уголовного производства, процессуальные обязанности.

The article is devoted research to criminal procedural immunity, analyzed the existing approaches to its definition and legal nature, defines the notion of this Institute and its component parts and its reflection in the current criminal procedure code of Ukraine.

Key words: *criminal procedural immunity, criminal liability, special procedure of criminal proceedings, procedural duties.*

Вступ. В умовах розбудови України як правової держави відбувається трансформація державно-правових інститутів під впливом не лише ієрархії соціальних цінностей, а також і спрямованих на підвищення іміджу органів державної влади та їх представників. Кримінальний процесуальний кодекс України закріпив єдиний порядок провадження, а також рівність усіх осіб перед законом і судом. Однак існує певна категорія осіб, яких притягнути до кримінальної відповідальності можна лише пройшовши певні процедури. Така недоторканість певним чином виправдана, адже особи, які займають в державі особливо відповідальне становище, такі як народні депутати України, судді, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (вичерпний перелік зазначений у ст. 480 КПК України), за таку відповідальну роботу повинні мати певні гарантії задля ефективного і неупередженого здійснення своїх функцій. Однак на сьогодні в суспільстві існує дві протилежні думки: чи розширити певні права і привілеї особам, які виконують особливо важливі функції в державі задля підвищення ефективності їх діяння, чи, навпаки, звужити – задля подолання корупції і зловживання службовим становищем. Тому тема кримінального процесуального імунітету є досить актуальною. Дослідження цього питання надасть можливість з'ясувати сутність імунітету, його значення, а також усунення «подвійних стандартів» у випадку притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Дослідженням кримінального процесуального імунітету у своїх працях займалися С.М. Стахівський, С.Г. Волкотруб., Л.Д. Удалова, І.В. Бабій, О.Г. Кибальник та інші вчені.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд інституту кримінального процесуального імунітету, його відображення в КПК України та визначення його змісту.

Результати дослідження. Поняття «імунітет» був відомий ще в римському праві і означав звільнення імператором чи Сенатом від сплати податків громадян окремих категорій. На сьогодні українська юридична наука не має чіткого визначення імунітету як правової категорії. У науці міжнародного права використовується термін «дипломатичний імунітет», у конституційному праві – «депутатська недоторканість», у науці кримінального процесу дане явище знайшло свої відображення в таких визначеннях, як «імунітет свідка», а також «особливий порядок кримінального провадження».

Імунітет традиційно вважають кримінально-процесуальним інститутом, хоча частково його регламентування здійснюється в межах кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного законодавства, в міжнародних угодах, конвенціях та інших правових актах [1, с. 155]. Деякі автори ототожнюють імунітет та привілеї, говорячи про те, що це тісно пов'язані явища і поняття, а чіткого розмежування між ними не проводилося. Досліджуючи питання процесуального імунітету як особливої правової категорії, О. Ткаля пише: «Імунітет – особливий вид привілеїв, які, по суті, є специфічним різновидом пільг, юридичних винятків» [2]. І.В. Бабій, вивчаючи співвідношення понять «пільга», «привілей» та «імунітет», розмежовує ці поняття і виділяє імунітет в окрему самостійну категорію. Автор розглядає імунітет службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище не як особистий привілей, а як елемент системи державних (конституційних) гарантій реалізації їх повноважень [3].

Процесуальний імунітет у дослідженнях іноді називають кримінально-правовим і розглядають як самостійну матеріальну підставу для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, О. Кибальник визначає кримінально-правовий імунітет як сукупність особливих правил, що стосуються спеціально вказаних у законі осіб, які регулюють поря-

док настання кримінальної відповідальності, відмінний від загальноприйнятого [4, с. 34]. У науці кримінального процесу існують дві протилежні думки щодо правової природи кримінального процесуального імунітету. Так, О. Кибальник стверджує, що кримінально-процесуальний імунітет є похідним від кримінально-матеріального [4, с. 34]. Іншої точки зору додержуються О. Лемешко [1], С. Смирний [5, с. 281], С. Волкотруб [7], які визначають імунітет як особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності. Проаналізувавши ці точки зору, можна сказати, що, дійсно, первинними є кримінально-правові відносини. Так, неможливо, наприклад, застосувати заходи процесуального примусу до так званого «злочинця» без самої події злочину. Притягнення до кримінальної відповідальності є невідворотною реакцією держави за скоєння особою діяння, передбаченого КК України. Процедура притягнення до кримінальної відповідальності має певну форму і порядок, який передбачений у КПК України. Однак є особи, процедура притягнення до кримінальної відповідальності яких має певні особливості. Перелік цих осіб передбачений у ст. 480 КПК України. Це, зокрема, народні депутати, судді, адвокати, Генеральний прокурор та його заступник та інші. Наявність певних особливостей кримінального провадження ніяк не говорить про те, що вчинене діяння декриміналізується. Злочин залишається злочином, однак притягнути до кримінальної відповідальності таку особу можливо лише після подолання певних «бар'єрів» (наприклад, на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності необхідно отримати згоду Верховної Ради). Тобто можна сказати, що «імунітет» – це особливий порядок притягнення до відповідальності, а не «звільнення від кримінальної відповідальності». Процесуальний імунітет зводиться до особливого порядку повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу, здійснення слідчих дій щодо певної категорії осіб.

Проаналізувавши норми чинного КПК України, можна сказати про те, що кримінальний процесуальний імунітет включає в себе дві складові:

1) норми, що передбачають особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності і застосування заходів процесуального примусу окремої категорії осіб;

2) норми, які передбачають звільнення певних суб'єктів від процесуальних обов'язків.

Кримінальний процесуальний імунітет окремої категорії осіб знайшов своє відображення в главі 37 КПК України «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», в якій закріплено особливості притягнення до кримінальної відповідальності, затримання й обрання запобіжного заходу щодо наступної категорії осіб: народного депутата України; судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя; кандидата в Президенти України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови, іншого члена Рахункової палати; депутата місцевої ради; адвоката; Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України; члена Національного агентства з питань запобігання корупції (ст. 481 КПК України). Особливий порядок провадження щодо вказаних осіб виражається в певному порядку повідомлення про підозру, затримання й обрання запобіжного заходу, обшуку, огляду особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, в застосуванні інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують права і свободи. Встановлення особливостей кримінального провадження стосовно таких осіб обумовлено прагненням законодавця забезпечити їх самостійність і незалежність, найбільш сприятливі умови для здійснення ними власних повноважень та захистити їх від необґрунтованого кримінального переслідування та засудження. Як слушно зазначила Є.В. Кузьмічова, особливий порядок щодо окремої категорії осіб – можливість посадовим та іншим особам, передбаченим у ст. 480 КПК України, безперешкодно та ефективно здійснювати свої професійні функції [8, с. 108].

Кримінальний процесуальний імунітет як сукупність норм, що передбачають звільнення певних суб'єктів від процесуальних обов'язків, закріплений у ст. 65-66 КПК України. Це так званий «імунітет свідків» у кримінальному процесі, як його виокремлює

С.Г. Волкотруб, здійснюючи науково-теоретичне дослідження імунітету і способи його захисту в кримінальному судочинстві України [7]. О.М. Лемешко зазначає, що імунітет свідка є обставиною, що виключає суспільну небезпечність і протиправність окремих видів діянь, що підпадають під певні види злочинів проти правосуддя [1]. Закріплення вказаних норм у КПК України, з одного боку, ускладнює роботу органів досудового розслідування, адже без змоги допитати в якості свідків певних осіб виникає необхідність здійснювати пошук інших джерел доказів. З іншого боку, це свідчить про гуманність КПК України, про те, що першочерговим завданням кримінального судочинства є не застосування кримінального примусу до особи будь-якою ціною, а охорона прав, свобод і законних інтересів всіх учасників кримінального судочинства. Так, відповідно до ст. 66 КПК України свідок має право відмовитися від процесуального обов'язку давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення. І це є кримінально процесуальним імунітетом свідка, адже дана норма передбачає звільнення певного кримінального процесуального суб'єкта – свідка – від процесуальних обов'язків. Крім цього, певної особливої регламентації набув порядок залучення як свідків осіб певної професії. Так, не можуть бути допитані як свідки (тобто звільняються від процесуального обов'язку давати правдиві показання в якості свідка, а значить, і мають певний кримінальний процесуальний імунітет) такі особи, як захисники, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача в кримінальному провадженні, адвокати, нотаріуси, медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя особи, священнослужителі, журналісти, професійні судді, народні засідателі та присяжні, особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні щодо даних, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням їх професійних обов'язків. Крім цього, не можуть бути допитані як свідки особи, до яких застосовані заходи безпеки, особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи (ст. 65 КПК України).

Висновки. Кримінальний процесуальний імунітет є виключенням із загальних правил здійснення кримінального провадження, що виражається в особливому порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу щодо окремо визначеної в законі категорії осіб, здійснення щодо них певних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Крім цього, кримінальний процесуальний імунітет включає в себе норми, що передбачають звільнення певних суб'єктів від процесуальних обов'язків і виражається у свободі від самовикриття, праві не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, а також звільненні від обов'язку давати показання в якості свідків певних за професією осіб. Кримінальний процесуальний імунітет необхідний задля підвищення авторитету органів державної влади в Україні, ефективності здійснення своїх повноважень особами, які займають особливо відповідальні посади, а також є підтвердженням того, що завданням кримінального провадження є, перш за все, захист конституційних прав і свобод людини.

Тема кримінального процесуального імунітету є об'ємною і недостатньо дослідженою. Тому для її опрацювання необхідно здійснювати подальші наукові дослідження.

Список використаних джерел:

1. Лемешко О.М. Процесуальний імунітет та його вплив на ефективність застосування кримінального закону / О.М. Лемешко // Проблеми закону, проблеми боротьби зі злочинністю. – 2008/102. – С. 153–162 [Електронний ресурс]– Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pz102_21.pdf.

2. Ткаля О. Теоретичне обґрунтування імунітету як особливої правової категорії / О. Ткаля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26827/07Tkalya.pdf?sequence=1>.
3. Бабій І.В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І.В. Бабій. – К., 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : автореферат Бабій <http://ukrmodno.com.ua/health/babij-inna-viktorivna/main.html>.
4. Кибальник А. Иммуниет как основание освобождения от уголовной ответственности / А. Кибальник // Российская юстиция. – 2000. – № 8. – С. 34–35.
5. Смирний С.І. Поняття та класифікація імунітетів у кримінальному процесі України / С.І. Смирний // Науковий вісник ДДУВС. – 2010. – № 1. – С. 279–286.
6. Гутник В. Деякі пропозиції щодо вдосконалення імунітету Президента України / В. Гутник // Юридичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 84–86.
7. Волкотруб С.Г. Імунітет і способи його захисту в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С.Г. Волкотруб. – Х., 2003. – 15 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mediku.com.ua/imunitet-i-problemi-jogo-zahistuv-kriminalenomu-sudochinstvi.html>.
8. Кузьмічова Є.В. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб / І.В. Кузьмічова // Юридична наука. – 2014. – № 8. – С. 107–115.

ШУЛЬГАН І. І.,
аспірант кафедри
кримінального права і процесу
(Навчально-науковий інститут
права та психології Національного
університету «Львівська політехніка»)

УДК 343.133

НОВІ ЗАВДАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розглянуто питання трансформації завдань прокуратури України у сфері кримінального процесу. Автор вказує на зміну акцентів у діяльності прокуратури в бік звуження обсягу завдань та перетворення цього органу держави на структуру, позбавлену адміністративних функцій та зосереджену на правоохоронній діяльності.

Ключові слова: прокуратура України, завдання прокуратури, функції прокуратури, кримінально-процесуальна діяльність.

В статье рассмотрены вопросы трансформации задач прокуратуры Украины в сфере уголовного процесса. Автор указывает на смену акцентов в деятельности прокуратуры в сторону сужения объема задач и преобразования этого органа государства в структуру, лишённую административных функций и сосредоточенную на правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: прокуратура Украины, задачи прокуратуры, функции прокуратуры, уголовно-процессуальная деятельность.

